

Parasztkalendárium az 1556-os évre

Bauernkalender für das Jahr 1556, melyet Zürichben adtak ki 1555-ben. (Jelzet: Ant. 9038).

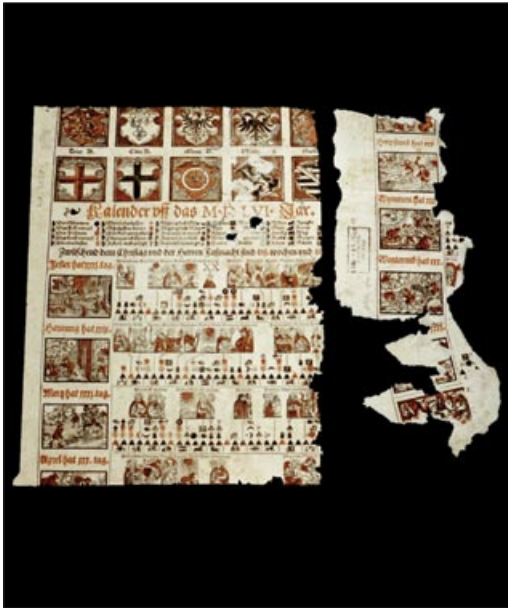
A 15. század végén tűnnek fel az első fametszettel illusztrált egylapos kalendáriumnyomatok, kezdetben latin nyelven a művelt közönség, később az egyszerűbb rétegek számára nemzeti nyelven. A fenti kalendárium a zürichi Andreas Gessner és Hans Jakob Gessner nyomdájában készült kétszínű nyomással, számos fametszettel. Eredeti mérete 80cm hosszú és 20cm szélességű lehetett. Endrei Walter magányújteményéből 1994-ben került az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomatványtárába (RNYT).

A töredékes, két darabból álló nyomtatvány (1. kép), ami merített papírból készült, erősen hiányos, rovarrágott, kissé poros, foltos. A lapot valószínűleg könyvtáblából fejtették le. Erre az üres, nem nyomtatott oldalon lévő ragasztónyomok és a táblára ragasztott régi bordavégek kenderzsineg-maradványai

utalnak. A kisebb méretű töredék rektóján lelári bélyegző látható.

A papír rostvizsgálatát Herzberg-reagens használatával végeztem. A színreakció vörös-barna elszíneződést mutatott, ami gyapotcellulóz jelenlétét mutatta a papírban. A papír szélein 6,3 pH értéket mértem. A ragasztó anyagának vizsgálatát is elvégeztem, ami kálium-jodidos jód-oldattal történt. A színreakció kékes színt mutatott, ami azt bizonyította, hogy a ragasztó típusa keményítő.

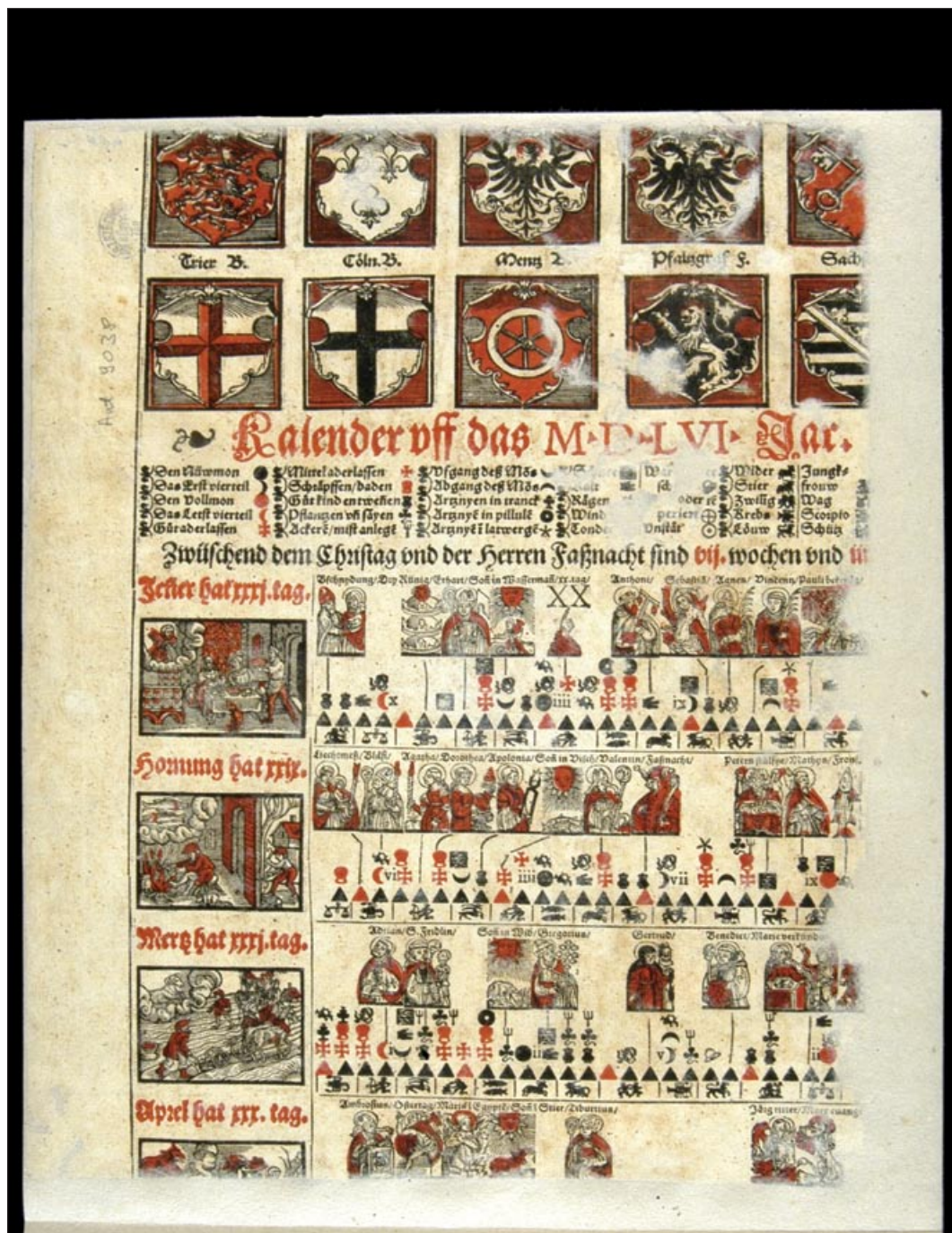
A száraz tisztítást radírszivaccsal végeztem el. A nedves kezelések előtt a bélyegzőt REGNAL S1 3%-os alkoholos oldatával védtem le. A két töredéket tiszta, meleg vízben mostam ki és a régi ragasztómaradványokat szikével távolítottam el. A javítást és kiegészítést papírontó gépen végeztem. A restaurálás célja az volt, hogy a két darabból álló naptár egy lapot alkosson. (2. kép) Mivel nem tudtuk pontosan a hiányok méretét, a két különálló darabot úgy illesztettük össze, hogy ne legyen nagy távol-

1. kép. Töredék restaurálás előtt

2. kép. A kiegészített Kalendáriumlap

3. kép. Parasztkalendárium (részlet)

ság a két rész között. A papírpép fenyőszulfát cellulózból, gyapotcellulózból és régi merített papírból állt. Az utántenyvezést búzakeményítő és metil-cellulóz 1:2 arányú híg vizes oldatával végeztem. Száradás és préselés után a lapot körbevágtam a megfelelő nagyságra, majd két-hajtottam (a RNYT kérésére), ezzel is jelezve, hogy nem ismerjük a pontos méreteket.

A kalendárium biztonságos tárolására fél-vászon tékát készítettem, amelybe savmentes

papírba hajtva helyeztem el a lapot. A téka készítésére azért is volt szükség, mert a dokumentumot állítva, a többi könyv között tárolják.

Szakirodalom: *Endrei Walter*: A parasztkalendárium (Budapest, 1983)

Csillag Ildikó
Országos Széchényi Könyvtár

Jövőre újságunk címlapját – Pelbárt Jenő filigranológus szíves felajánlásának köszönhetően – a 20. század első éveiből származó, papíripari tárgyú magyar védjegyek fogják díszíteni. Fogadják szívesen Pelbárt Jenő írását a védjegyekről.

A szerkesztő

Papíripari védjegyek

Pelbárt Jenő

Az európai államok nagy részében a papíripari védjegyek használatát és oltalmi idejét már a XIX. század elejétől kezdve törvénnyel szabályozták. Történetek kísérletek erre már a Magyar Királyságban is (1762-1867) a XIX. század közepétől, de a megoldás csak a kiegészítés után született meg az Osztrák-Magyar Monarchia (1867-1918) idején. A magyar kereskedelmi és iparkamarák 1870-től kezdve jegyezték az *áruvédjegy lajstromokat*, amelyek között szép számmal találhatunk papíripari áruvédjegyeket is. A kérdést rendező *védjegy-törvényt* azonban csak húsz évvel később, 1890-ben alkották meg. Az 1890. évi II. törvénycikk meghatározta a védjegyek fogalmát, és részletesen szabályozta azoknak a papíripari kereskedelmi cikkeknek a körét, használati és oltalmi jogát, érvényességi idejét, amelyek a hatálya alá tartoztak. A bejegyzett – kamarai lajstromba vett és ezáltal kihirdetett – papíripari védjegyekre 10 éves oltalmat nyújtott a jogszabály, de megengedte újabb tíz évre történő meghosszabításait. Ha ezt a védjegy tulajdonosa elmulasztotta, akkor elvesztette jogosultságát, a védjegyoltalom automatikusan megszűnt.

A századfordulón a magyar papírgyárosok és az Országos Iparegyesület Papíripari Szakosztálya a magyar papíripar külföldi konkurenciától való védelme, illetve sürgető fejlesztése érdekében számos javaslatot nyújtott be a kereskedelemügyi miniszterhez. Ennek az lett az eredménye, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel összefogva elrendelték a *kötelező hazai papíripari védjegyek feltüntetését*. Ezt követte a hazai papírgyárak bejegyzett védjegyeinek kinyomtatása, majd hivatalos közzététele, kihirdetése. Ezt a feladatot a Magyar Királyi Központi Védjegy-lajstromozó Hivatal végezte, amely Budapesten, a VII. kerületben, az akkori Erzsébet körút 19. szám alatt működött. Ennek az intézménynek az égisze alatt szerkesztették a havi rendszerességgel megjelenő Központi Védjegy-Értesítő folyóirat füzeteit. Főhatósága a Kereskedelemügyi m. kir. Minisztérium és a Magyar kir. Szabadalmi Hivatal volt.

A Központi Védjegy-Értesítőben hat árucsoportba sorolva lajstromozták be és hirdették ki a bejelentett védjegyeket:

- I. fémárúk, műszerek, szerszámok;
- II. kő-, agyag-, üvegárúk;

III. fa-, szalma-, csont-, gummi*-, bőrárúk
s **papír**;

IV. fonalak, szövetek, ruházat;

V. eledel, ital, gazdasági termékek;

VI. kémiai termékek.

A védjeggyel védett összes olyan árut, amelyre a védjegyjogoltalom kiterjedt, nem közölték. Ezek felsorolása helyett csak a megfelelő árucsoportra, illetve árutípusra történő hivatkozás szerepelt. A vizuális azonosítás megkönnyítése érdekében a legtöbb védjegy grafikáját is ábrázolták, fekete-fehér vonalas rajz vagy árnyalatos fénykép formájában. Az aktuális hazai és külföldi védjegylajstrom mellett, még öt fejezetben közzétették az érintett cégekben, árumegjelölésben, elsőbbségben vagy a korábbi védjeggyel rendelkező vállalatok székhelyében bekövetkezett változásokat, a védjegyek átírását, törlését és az egyéb nemzetközi védjegy ügyekkel kapcsolatos információkat is.

1910 után a hazai és az osztrák, illetve a Magyarországon is bejegyzett külföldi védjegylajstromokat már elkülönített fejezetekben szerkesztették. Az árucsoportokban minden papíripari védjegy kapott egy *bejegyzési sorszámot*. Ezt követte kövér szedéssel kiemelve a *védjegytulajdonos cég vagy személy neve, tevékenységi köre, székhelye, az iparkamara neve*, ahol a lajstromba vétel történt, majd a bejelentés percre pontos *időpontja*, végül az *áru fajta megnevezése*, amire a védjegy alkalmazását kérték. Ha több illusztráció is társult a kérelemhez, akkor azok grafikáját mind külön kamarai sorszám alatt ábrázolták. A rajzokra vonatkozóan előírás volt, hogy a papírban vízjelként alkalmazott vagy a különféle típusú papíripari termékekre nyomatként felvitt védjegyek eredeti méretű és színű ábráját kellett a védjegyjogoltalmi kérelemmel együtt benyújtani. Ha a védjegy egy korábbi oltalom megújítása volt, akkor a szövegben feltüntették az eredeti dátumot és sorszámot is, megfelelő precizitással.

A Központi Védjegy-Értesítő fennállásának 45 éve alatt, az 1900-1945 közötti időszakban, több mint 2500 papíripari védjegyet vettek

Magyarországon oltalom alá. Ennek a hatalmas anyagnak az első húsz évéből válogatott, néhány jellegzetes és érdekes papíripari védjegy leírását, illetve eredeti grafikáit közlöm.

1. 1901. február 19-én, délután 12 óra 50 perckor vették lajstromba 16641. sorszámmal a **Kanitz C. és fia**i, iparos és kereskedő cég részére Budapesten, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál „*levélpapírokra, iskolai füzetekre, rajztömbökre és mindennemű papírokra*” a 7506. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyet. A cég ezt papírárúinak csomagolására nyomtatva, illetve felragasztva használta (**1. ábra**).

2. 1901. március 28-án, délelőtt 10 óra 6 perckor lajstromozták be 17234. sorszám alatt **Pollak D. R. és fia**i levélpapír, vonalzott papír, doboz és könyvkötőáru készítőik részére Bécsben, a Bécsi Kereskedelmi és Iparkamaránál 14092. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyet, amelyet „*papírdobozok címkéjeként*” használtak. Ez a védjegyjogoltalom az 1891. június 11-iki, 1368-as lajstromszámú, III. árucsoportbeli, 1189. lapon közölt védjegynek a megújítása volt. Mivel rajzolatát nem eredeti méretben és színben közölték, a vonalas jellegű grafika sorszáma mellé odaírták: „(kicsinyítve) sokszínű.” A védjegy a MYRTLE (mirtusz) márkanév alatt Magyarországon széles körben forgalmazott papírok, feldolgozott papírtermékek, dobozok és borítók fedélapjának színes grafikája volt (**2. ábra**).

3. 1901. július 17-én, délután 2 óra 10 perckor listáztatta 18053. szám alatt az **Ellissen Roeder és társa Theresienthali papírgyár** Bécsben, a Bécsi Kereskedelmi és Iparkamaránál hausmeningi és hilmskemateni papírgyára részére, *levélpapírra, áruborító céljára* a 14724. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyet. Érdekessége, hogy a Vélo Mill márkanév alatt nagyon sokféle, gyakran vízjeles papírterméket forgalmazott a papírgyár Magyarországon, ezért kellett árutípusonként különböző védjegyekkel levédenie gyártmányait (**3. ábra**).

4. 1905. március 4-én, délelőtt 10 óra 30 perckor jelentette be 28355. sorszámmal **Tischler Károly** budapesti papírnagykereskedő

*régies elnevezés

a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál papírnagykereskedése részére, *iskolai irkákra*, „A jó gyermek irkája” nevű iskolai füzetek fedelére nyomtatott vagy közvetlenül a csomagolásra ragasztott, 12448. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyét. Ennél a grafikai megoldás és a reklámszöveg jól példázza a korabeli kereskedői felfogást (4. ábra).

5.1906. július 19-én, délelőtt 11 óra 30 perckor lajstromoztatta be 34051. számmal **Vesszősi József** kiskunfélegyházi papírkereskedő a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál – pesti szabadalmi ügyvivője, Bernauer Zsigmond által – kiskunfélegyházi könyv- és papírkereskedése valamint könyvnyomdája részére az úgynevezett „*Petőfi-irka füzetekhez*” 14619. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyét, amelyet címkéként közvetlenül a papírárúkra vagy azok csomagolására nyomtatott. A modern elemekkel kevert, szecessziós keretmotívumokkal díszített rajzolat jellemző erre az időszakra (5. ábra).

6.1907. április 11-én, délután 12 óra 15 perckor lajstromoztatta be a **Szénásy Béla** cég a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál, budapesti papírkereskedése és rajzeszközgyára részére a 15838. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyét. Ez az első olyan papíripari védjegy, amelyen feltüntették a „Magyar gyártmány” feliratot (6. ábra).

7.1907. október 14-én, délelőtt 9 óra 30 perckor jegyeztette be **Moiret Ödön** gyáros a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál, budapesti üzleti könyv- és papírneműgyára részére, *TURUL másolókönyveinek borítójához* a 16679. kamarai szám alatt ábrázolt védjegyét. Moiret a magyaros motívumokon kívül feltüntette a rajzon a „VÉDJEGY” és a „TÖRVÉNYILEG VÉDVE” feliratot is (7. ábra).

8.1908. március 4-én, délelőtt 9 óra 30 perckor vették lajstromba **Nagy Elek** nyomdatulajdonos és papírkereskedő ceglédi papírkereskedése részére a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál *irkákra és füzetekre* a 17297. kamarai sorszám alatt ábrázolt védjegyét. Grafi-

kája az 1848-as szabadságharcnak és Kossuth kormányzónak állít emléket. Füzetborítókra és a papíráru csomagolására nyomtatták (8. ábra).

9.1909. augusztus 30-án, délelőtt 11 óra 45 perckor jelentette be a **Pesti Lloyd Társulat könyvnyomdája** Budapesten, képviselője, Bernauer Zsigmond ügyvivő által a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál, nyomtatványokat készítő és forgalmazó budapesti vállalata részére, *mindennemű papírárúkra* a 19562. kamarai szám alatt ábrázolt kalligrafikus papíripari védjegyét (9. ábra).

10.1910. március 4-én, délelőtt 11 órakor lajstromoztatta be a **Smith és Meynier fiumei első kir. szab. papírgyár részvénytársaság** Fiumében, a Fiumei Kereskedelmi és Iparkamaránál fiumei papírgyára részére, *szivarkapapírra* a 287. kamarai szám alatt ábrázolt védjegyét. A századelő szivarkapapír grafikáira jellemző ez a fajta túldíszítettség – szinte minden négyzetmilliméterét telerajzolták a védjegy felületének – amely azonban jelen esetben izléses elrendezéssel és lényegretörő, szépen kidolgozott, arányos rajzollal párosul (10. ábra).

11.1910. június 2-án, délelőtt 9 óra 15 perckor jegyeztette be a **Janina cigarettapapír- és szivarkagyár rt.**, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál szivarkapapírt, szivarkahüvelyt és szivarszipkát gyártó budapesti vállalata részére *EMKE szivarkahüvelyre, szivarkapapírra és hüvelyekre* a 20924. kamarai szám alatt ábrázolt védjegyét, amely az 1900. évi oltalom megújítása volt. Érdekessége, hogy – amint arról a védjegy szövege is tudósít – az eladásból származó bevétel 2%-át az Emke javára fordították. Ez volt az első olyan magyar papíripari védjegy, amely jótékonsági célokat is szolgált és ezt a védjegyen nyomtatott formában közzé is tették. Grafikája legalább olyan finom, mint a védjegyen reklámozott, honi gyártmányú szivarka lehetett. A virágfüzerek között ülő, szivarokat tartó nőalak és a szépen megkomponált rajzolat, vásárlásra ösztönözte a polgárokat. A termék biztosan sikeres volt, hiszen védjegyoltalmát újabb tíz évre meghosszabbították (11. ábra).

12. 1910. június 13-án, délelőtt 11 óra 45 perckor jegyezték be **Auer Ignác** budapesti papír-, író- és rajzeszközök kereskedése részére a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál *papírárukra*, különösen *arctörő papírra* a 20978/A kamarai számon ábrázolt védjegyét. Alkalmazási módját a papírdobozok elején vagy hátulján elhelyezett címkéként vagy zárócímkéként jelölte meg. Rajzolatán Auer feltüntette kizárólagos gyártói mivoltát („egyedül készíti”), a „bejegyzett védjegy” feliratot és áruházának, fő- valamint fióküzletének címét is (**12. ábra**).

13. 1911. január 3-án, délelőtt 11 óra 45 perckor lajstromoztatta be a **Mollnár & Grainer** cég a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál budapesti behozó és kiviteli üzleti részére, *papír- és papírárukra* a 21957. számú védjegyét.

Érdekessége, hogy amint azt a védjegy grafikája is mutatja, szövege kínai nyelven íródott és két szimbólum figurája is tekergőző kínai sárkányokat ábrázol. Ez volt Magyarországon az első kínai import papírárut oltalmazó védjegy (**13. ábra**).

14. 1912. október 30-án, délelőtt 10 órakor jelentette be védjegyoltalomra a **Vágvölgyi Papírgyár Rt.** a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál budapesti papírgyára részére *papírra és mindennemű papírgyártmányokra* a 25257. kamarai szám alatt ábrázolt védjegyét. Rajzolatán a győzelem bájos istennője magasra tartott fályával repíti díszes szekerén a Triumph márkajelzésű ládákat a jól jövedelmező kereskedelmi siker felé, amelyet minden korabeli papírkereskedő szeretett volna elérni, ezért gyártmányait időről-időre védjegyoltalom alá helyezték (**14. ábra**)

1. ábra

2. ábra

3. ábra

4. ábra

5. ábra

6. ábra

7. ábra

8. ábra

9. ábra

10. ábra

11. ábra

12. ábra

13. ábra

14. ábra

Beszélgetés Albrechtné dr. Kunszeri Gabriellával

– Kedves Gabi! Több, mint 20 éve ismerlek már. Az egyesületben nagyon sokat tevékenykedtél, először, mint titkár, majd elnökként. Most arra kérlek, mesélj valamit az „előéletedről”, miért lettél éppen vegyész?

– Kiskunhalason, a Szilády Áron gimnáziumba jártam. Nagyon jó kémia tanárunk volt. Ő szeretette meg velem a tantárgyat, még kémia szakkörbe is jártam. 1966-ban érettségiztem, majd a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karára jelentkeztem, ahová felvettek. Az egyetemi évek alatt dolgoztam a Szerves Kémiai Technológia Tanszéken, a nagyhírű Csűrös Zoltán tanszékén, Dr. Rusznák István professzor vezetése idején, könnyűvegyipari részlegben. A harmadik évfolyamtól ezt az ágazatot választottam, tehát textíliákra, papírra szakosodtam. Diplomamunkámat textíliák oxidációs-égési sebesség vizsgálatából írtam és 1975-ben védtem meg. A tanulmányok befejezése után maradhattam az egyetemen, egy tanárségéd kollégánót helyettesíttem és kutatómunkát is végeztem. A helyettesítési idő letelte után, mint doktori ösztöndíjas folytattam a munkát. Textilkémiai és papírkémiai kutatásokat végeztünk, pl vizsgáltuk a Videoton részére a hangszórók papírmembránjának viselkedését. 1983-ban védtem meg műszaki doktori disszertációm textil- és papírkémiai technológiából.

– Mikor kerültél az Egyetemről az Országos Levéltárba?

– 1982-ben ment el az elődöm, aki szintén természettudományos végzettségű volt, helyére kimondottan vegyészt kerestek. Akkor Anyagvédelmi Osztály volt ennek a szervezeti egységnek a neve, itt lettem osztályvezető 1983-tól.

– Ez nagyon nagy váltás lehetett. Az Egyetemen eltöltött mozgalmas, változatos évek után egész más körülmények közé kerültél.

– Igen, kívülről jött emberként nehéz volt, itt más felfogás uralkodott. Friss tudással és többéves kutatási gyakorlat tapasztalatával lassan mégis sikerült elérni, hogy elfogadják az elképzeléseimet. Egyre nagyobb hangsúlyt fektettem a megelőző állományvédelem fejlesztésére, a magas szinten gyakorolt restaurálás mellett a levéltári anyag károsodásának megelőzésére.

– Hányan dolgoztok az osztályon?

– Létszámunk hosszú ideje nem változik, 20 embert irányítok, 3 műhelyben. A két restauráló műhelyben dolgozó kollégák minden restaurálási módszert ismernek. A munka elosztásában a műhelyek vezetői szabad kezet kapnak, hiszen ők látják azt, hogy melyik restaurátor melyik feladathoz ért legjobban, és ők tudják megszervezni, hogy a szűk helyen a sokféle munkát végző kollégák várakozás és egymás akadályozása nélkül végezzék felelősségteljes munkájukat. Természetesen idővel kialakul, hogy melyikük restaurál elsősorban könyvkötést, pecsétet, vagy más, ritkábban előforduló levéltári anyagféleséget. Újabban előtérbe került a fotográfiai anyagok védelme. Erre a területre specializálódik fokozatosan egyik, egyetemet végzett munkatársunk. Egyébként éppen most páratlan lehetőséget kapott, egy Getty ösztöndíjnak köszönhetően három hetes fotókonzerválási tanfolyamon vehet részt az Egyesült Államokban.

– Gondolom, Nátatok se lehet létszámot fejleszteni. Ha mégis új embert kell fölvenned, mit veszel figyelembe?

– A levéltári restaurátoroknál nem volt követelmény a könyvkötő végzettség, de az utóbbi években legtöbbször könyvkötőként kezdte a szakmát. A restaurátor szakképesítést különböző módon szerezték meg a kollégák. A régebbiek többnyire a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola könyvműves szakáról érkeztek. Restaurátori képzésüket a levéltáron belül, kiváló külső szakemberek bevonásával Hasznosné Szöllős Ilona szervezte meg. Sajnos, nem sikerült ezt államilag elismertetni. Később az OSZK által a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolával együttműködve szervezett, először két, majd két és fél éves – munka melletti – tanfolyamot elvégezve szerezték könyv- és papírrestaurátor szakképesítést. A már három évessé fejlesztett, felsőfokú szaktanfolyamot az OSZK önállóan tartja. A levéltárba érettségi után felvett, és rátermettségüket bizonyító fiatalok néhány éves gyakorlat után jelentkezhetnek a tanfolyamra. Őt restaurátorunk a tanfolyamot követően Képzőművészeti Egyetem tárgyrestaurátor Szakán egyetemi végzettséget is szerzett. Az Állományvédelmi osztályhoz tartozó kötetesen négy, speciális ismeretekkel rendelkező kézi könyvkötő dolgozik.

Őket házon belül ismertetjük meg a az állományvédelmi könyvkötészet követelményeivel, gyakorlatával. Ők ismerik és alkalmazzák a restaurálás etikai alapelveit. A felsoroltak valamennyien lányok és asszonyok, de két férfi kolléga is tartozik osztályunkhoz. Mindketten a megelőző állományvédelem körébe tartozó feladatokat látják el. A korábban elsősorban iratfertőtlenítéssel foglalkozó gázmester feladatköre megváltozott, mert a nemzetközi tendenciát követve abbahagytuk a formaldehides fertőtlenítést és a raktári körülmények ellenőrzésére, és jobbítására törekszünk. Ennek érdekében minden raktárban rendszeresen mérjük a hőmérsékletet és a relatív páratartalmat. Az elhelyezett hajsál-higrométereket rendszeresen ellenőriznie, kalibrálnia, a begyűjtött mérési adatokat pedig kiértékelnie kell, hogy rendelkezés esetén a szükséges intézkedéseket megtehessek. Biológiai probléma csak a Hess András téri raktárakban van, mert az épületben éttermek vannak, ahonnan a rovarok átjönnek az iratraktárakba. A többi raktárban egyébként ritkán fedezünk fel rovarot, vagy rágcsálót. A raktári nagytakarítást, portalanítást külső cég végzi, előzetesen egyeztetett módon, anyagokkal és eszközökkel. Munkájukat természetesen szigorúan ellenőrizzük, annak érdekében, hogy az iratok, térképek, könyvek stb. esetleges károsodását elkerüljük. Másik kollégánk az un. nem-hagyományos levéltári dokumentumok állományvédelmével (fotográfiai anyagok, filmek, mágneses hang- és képfelvételek stb.) foglalkozik. Egy több éves program keretében felmérte ezek előfordulását a kb. 75 000 iratfolyóméter terjedelmű gyűjteményben, feljegyezte állapotukat, tárolásuk módját, majd javaslatot készítettünk arra, hogy milyen módon lehet ezeknek a fokozottan sérülékeny információhordozóknak az élettartamát meghosszabbítani. Az ilyen levéltári anyag kutatásához gépi berendezések kellene, amelyek nagy részét pályázati támogatásból tudtuk beszerezni. Ennek a kollégának másik feladata az Óbudán lévő új épület földalatti raktáraiban működő klíma-rendszer figyelése, és rendellenességek észlelésekor intézkedés azok megszüntetésére. Amint ugyanis tudvalévő, sokkal nagyobb veszélyt jelent a levéltári/könyvtári anyag állapotára egy rosszul működő klímarendszer, mint az, ha nem klimatizált a raktár. A Bécsi kapu téri és a Hess András téri épületben több olyan raktárunk is van, amelyekben a hőmérséklet és páratartalom aggodalomra ad okot. Ezeket a helyeken datalogereket (számítógépre

csatlakoztatható adatgyűjtőket) helyeztünk el, amelyek felügyelete ugyancsak ennek a munkatársunknak a dolga. Az objektív, pontos mérésekkel gyűjtött adatokból levont következtetések megfelelő hivatkozási alapot adnak ahhoz, hogy indokoltan terjesszük elő az intézmény vezetésének a raktári körülmények javítását célzó javaslatainkat.

– *Mi kerül a kezetekbe restaurálásra?*

– A levéltárosok és a levéltári kezelők napi munkavégzésük közben feljegyzik, ha sérült anyagot találnak. Az anyagőrző osztályok vezetői ezeknek a listáknak alapján jelentik be restaurálási igényüket a tervegyeztetési időszakban. Természetesen vannak soron kívül elvégzendő munkáink is, leggyakrabban a kiállításokra kért anyagokat, vagy állapotuk miatt nem kutatható anyagokat teszünk használatra alkalmassá.

– *Milyen munkakapcsolatot sikerült kialakítani a levéltáros kollégákkal és a felső vezetőkkel? Mennyire fogadják el a restaurátorok véleményét?*

– Főigazgatónk tisztában van az állományvédelem fontosságával, és támogatja a megelőző állományvédelem növekvő szerepének elfogadtatását a levéltári tevékenység valamennyi területén. Ennek egyik fontos lépése volt az intézményi dolgozók állományvédelmi oktatása. A főigazgatói döntés értelmében mindenkinek részt kellett vennie az általunk tartott előadásokon és gyakorlatokon. A cél nem a restaurálási műveletek bemutatása volt, hanem alapvető ismereteket kívántunk megtanítani a levéltári anyaggal közvetlen, vagy közvetett kapcsolatba kerülő kollégáknak arról, hogyan bánjanak az iratokkal, mire figyeljenek föl, ami később bajt okozhatna (pl. penészfolt, rovarrágási nyom az anyagon, a szokásostól eltérő páratartalom, hőmérséklet a raktárban). Az oktatás eredménye lassan, de jelentkezik. Elég nehéz megváltoztatni a megszokott szemléletmódot, munkastílust. De egyre többször kérnek tanácsot, segítséget. Néha feleslegesen is, de az nem baj, inkább szóljanak. Az állományvédelmi oktatást az önkormányzati levéltárakban dolgozók mintegy ötven fős csoportjának is megtartottuk. A korszerű állományvédelmi ismeretek oktatása ma már a levéltári szakemberképzés valamennyi szintjén a tananyag szerves része. Az egyetemi levéltáros képzésben egy félévés tantárgy az állományvédelem, a segédlevéltáros, levéltári kezelő és irattáros tanfolyamokon legalább egy nap jut az állományvédelemre.

– *Látsz fejlődést ezen a téren?*

– Igen. A fejlett országokban nagy hangsúlyt fektetnek erre. 1986 óta járok nemzetközi konferenciákra, szimpóziumokra. Látom, hogy egyes országokban rendkívül sok pénzt fordítottak állományvédelmi célokra. Az utóbbi években egyre több a lehetőség EU-s támogatásokra, ha különböző szakmai háttérrel rendelkező, minél több ország képviselőjéből álló konzorcium pályázik néhány éves projekttel. Az így elnyerhető komoly pénzeszközzel a restaurátorok és a természettudományos kutatók munkacsoportja a gyakorlatban alkalmazható kutatási eredményeket érhet el. Folyamatos és szerteágazó a fejlődés.

– *Milyen módszerekkel sikerült javítani az Országos Levéltárban a megelőző állományvédelmet?*

– Egyre több raktárban oldjuk meg a természetes fény kiszűrését. Az óbudai épületben nagyon fontos eredményt értünk el: a klímarendszerbe olyan kombinált levegőtisztító rendszert építettünk be a nyár végén, amely a mechanikai szűrést követően kémiai módon eltávolítja a savas levegőszennyeződés és az ózon több, mint 99%-át, és így a raktári levegő tisztasága megfelel a szigorú nemzetközi követelményeknek. Ez különösen nagy jelentőségű az ott őrzött, „fiatal” iratok esetében, amelyek a 19. század második fele óta savas technológiával gyártott papírból vannak. Ezek további bomlását a környezet savassága gyorsítja, a tiszta levegőben viszont lassulnak ezek a megállíthatatlan károsító folyamatok. A már említett, ellenőrzött módon végzett raktártakarítás is a megelőző állományvédelmi intézkedések sorába tartozik.

– *A műhelyek munkáinak szervezésén és az oktatáson kívül mivel foglalkozol még?*

– Választmányi tag vagyok a Levéltárosok Egyesületében, részt veszek az évenkénti vándorgyűléseken, amelyekre megszervezem az állományvédelmi szekció programját, amelyeken előadást tartok. A Nemzetközi Levéltári Tanács Állományvédelmi Bizottságának rendes tagja vagyok 1992 óta. Közösben dolgoztunk ki egy útmutatót levéltári anyagok költöztetésére, és most készül a levéltári anyagok kiállításának állományvédelmi feltételeiről szóló kiadvány. Jó munkakapcsolatban vagyok több külföldi kollégával, elsősorban a Holland Nemzeti Levéltár állományvédelmi szakembereivel. Az általuk kidolgozott és rendelkezésünkre bocsátott statisztikai állapotfelmérési módszerrel állományunkból 50 km anyagot minősítettünk és határoztuk meg

a károsodásaik mibenlétét, mértékét. A savas papíron lévő iratok tömeges savtalanításának előkészítéséhez nélkülözhetetlen adatokhoz jutottunk: megállapítottuk, hogy a gyűjtemény 2/3 részének papírja savas, ebből azonban csak 6% esik abba a kategóriába, amelyet már nem lehet savtalanítani.

– *Ezeket, főleg a rajtuk lévő információt hogyan őrzitek meg mégis?*

– Archiválásra mikrofilmezzük az anyagot. A jelenlegi ismeretek szerint a vonatkozó szabvány szerint készített fekete-fehér mikrofilmek több száz évig használható állapotban maradnak, ha betartják a tárolásukra és használatukra vonatkozó előírásokat. Természetesen nálunk is egyre több anyagot digitalizálnak, de annak szem előtt tartásával, hogy a digitalizált másolat nem a megőrzést, hanem a könnyű használhatóságot szolgálja. Minél előbb szeretnénk elérni, hogy a már meglévő mikrofilmeket is digitalizálják, illetve a jövőben a mikrofilmezés és a digitalizálás egy műveletben történjen. Ennek azonban komoly anyagi feltételei vannak. Feladatunk még más intézmények számára a szaktanácsadás, ez a levéltári törvény értelmében ingyenes szolgáltatás. Pályázatok írásában is gyakorlottak vagyunk, mert az Állományvédelmi osztály működésének anyagi hátterét nagyrészt pályázatok útján szerezük meg. Így tudunk új anyagokat, eszközöket beszerezni szakmai munkák fejlesztéséhez. Pályázati keretben egyébként önköltséges restaurálást is végzünk más levéltárak számára.

– *A személyes eszmecsereken kívül hogyan tudod követni az újjdonságokat?*

– Szakfolyóiratokra fizet elő a Levéltár, a legfontosabbak közül háromhoz jutunk hozzá. Az Interneten is gazdag szakmai források találhatóak, csak lenne hozzá elég idő. Az anyagok, cikkek többsége angol nyelvű, de elég sok a német is. Nagy munka ezeknek és a konferenciákról megjelenő kiadványoknak a lefordítása, ezzel sajnos általában lemaradásban vagyok.

– *Eddig a hivatásodról beszéltél. Az érettségi dátuma és a diplomád között több idő telt el, mint az egyetemi képzés ideje.*

– Igen. Számomra nagyon fontos volt, hogy legyen saját családom. Férjem van, két gyermekünk van, akik már felnőttek.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Farkas Csilla
Országos Széchényi Könyvtár